

B İ B L İ Y O G R A F Y A

CARTER V. FINDLEY, *Bureaucratic Reform in the Ottoman Empire-The Sublime Porte (1789-1922)*, Princeton University Press, 1980. (A IV/5134)

Osmanlı Tarih araştırmalarında uzun zamandır görülmeyen akıcı bir üslub ve diğer sosyal bilim disiplinlerinin kullanılmasından dolayı ilginç yorumlara dayanan bir çalışma olduğunu belirtmek gerekir Findley'in kitabının... 19 yüzyıl Osmanlı bürokratik modernleşmesini böyle geniş bir perspektiften gören, önemli kaynaklardan yararlanan, okuyucuya yeni bilgiler aktaran eserde, modernleşme evrimine giren ofislerin fonksiyonları, tarihsel evrimleri şematik bir anlatım dışında toplumsal ve siyasal değişim modeli içinde ele alınmış. Findley'in bu gayreti kanımızca çağdaş Osmanlı araştırmacıları içinde ender görülen bir yaklaşımdır ve başarısı oranında saygıya değerdir. Findley hem düşündüren hem de öğreten bir çalışma yapmıştır. Biz de bu kitabı okuduğumuzda ister istemez öğrenip düşündüğümüz için, bazı şeyleri tartışmak ve bazı karânlık görünen noktaların aydınlatılması gerektiğini belirtmek isteriz.

Findley siyasal kurumlaşma sorununu klasik Osmanlı toplumu içinde ele alırken, daha çok Weberci analizlere başvurmuştur. 19 yüzyıldaki değişimi ele alacak bir yazarın konuya toplumbilim ve siyaset bilimi kavramlarının yardımıyla girmesi olumlu bir tutumdur ve istediği modeli kullanmak da yazarın kendi bileceği bir iştir. Ancak bir küçük noktaya değinmemiz gerekiyor. Bir tarihçinin Osmanlı yönetsel yapısı için, sadece doğu sistemlerini temel alması sağlıklı sayılamaz. Daha üçüncü sayfede, Osmanlı sisteminin temellerini bu kadar kesinlikle tarif eden yazarın, başka tarihi sahalara da göz atmasını bekleriz. *Bir başka yorum*, sah. 58-61 arasında "Osmanlı sivil bürokrasisinin Avrupa ile daha çok ilişkisi olduğu ve laik eğitime sivillerden evvel geçen Asker bürokratların, dar teknik eğitim dolayısıyla Avrupayı bu kadar genelde kavramadıklarından reformculuğun başını çekemedikleri"... Kanımızca Tanzimat döneminin reformculuğunu bu gibi kolay açıklamalardan uzak bir şekilde ele almalıdır. Araştırılmayan bir konu asker kökenli Macar, Polonez 1849 mülteci paşaların reforma yaptıkları katkıdır. Başkaca Tanzimatın sürükleyicilerinden (muhafazakar da olsa) Ahmet Cevdet Paşa'nın medrese kökenli Avrupa görmemiş bir bürokrat olduğudur. Nihayet Tanzimatın en radikal Avrupalı (Fransız medeni kanununun kabulünü önermek gibi) sadrazamı Ali Paşa'nın da Avrupa ile temasının bu anlamda sınırlı olduğunu hatırlayalım.

Findley daha çok Osmanlı bürokrasisinin merkez teşkilatındaki modernleşmeyi ele alıyor. Burada zaman kesiti 1789 dan 1922 ye kadar verilmesine rağmen, II. meşrutiyet dönemi aleyhine bir dengesizlik görülüyor. Üstelik bu konuda son yıllarda yapılan araştırma ve bazı yayınlara rağmen... Merkezi devlet örgütü için verilen zengin bilgi ve kuramsal açıklamalar yanında, Osmanlı taşra yönetimi-

nin geçirdiği evrim ikincil plana itilmiştir. Bizce son yıllarda hayli yeni bilgi ve yorum getiren çalışmalara bakmak bile bu konuda önemli bir katkı sağlayabilirdi ve galiba 19. yüzyılda Osmanlı yönetiminin modernleşmesini taşra örgütünü ele almadan yorumlamak imkânsızlaşıyor. Bu konuda bazı aydınlatıcı monografilerin yazar tarafından kullanılmaması da bunu gösteriyor. (Mübeccel Kıray. *Örgütleşmeyen Kent İzmir*, İlhan Tekeli, *Türkiye'de Belediyeciliğin Evrimi*, TA 5, 2100, Necdet Sakaoğlu *Amasra*, 1966 vs...). Yazarın siyasi partiler, politik modernleşme gibi konularda (sah. 292 ve devamı) niçin ısrarla bir grup yazarı kullanıp bu alanda ünlü bazı kaynakları hiç kullanmadığı anlaşılır gibi değildir. Örneğin Tarık Zafer Tunaya'nın, *Siyasal Müesseseler ve Anayasa Hukuku*, özellikle *Siyasi Partiler*'i, gene dönemin bürokratik reformlarını veya düzenlemelerini anlamak için Prens Sabahattin ve taraftarlarının ve karşıt görüşlerin ele alınmaması. Bu literatüre başvurulmayınca imparatorluğun son zamanlardaki merkez bürokrasisinin sorunları ve Cumhuriyete devrettiği yapının bir yönü karanlık kalıyor.

Bu tartıştığımız konular herşeye rağmen saygıdeğer bir araştırma ve bir sentez denemesinin yarattığı sonuçtur. Findley'in bu konuda uzun bir zaman için önemini koruyacak bir çalışma yaptığı açıktır.

PETER B. GOLDEN, *Khazar Studies (An Historico-Philological Inquiry into the Origins of the Khazars)*, Akademiai Kiado, Budapest 1980, 2 cild (A IV/5432)

Hazarlar yakın zamanlara kadar bağımsız bir araştırma konusu olmaktan çok, Rus, Bizans, Macar tarihçilerinin ilgi alanı içinde araştırılmıştır. Bunlardan Artamanov Hazarlar üzerinde ilk bağımsız etüde yönelenlerdendir. Gene proto-macar tarihi için bu dala yönelen Gyula Neméth de Hazarlar üzerindeki bilgilere önemli katkıda bulunan bir araştırmacıdır. Zajanckowski'nin 1947 de Hazarlar üzerine neşrettiği etüd, Sovyet filologlarından sonra yeni bir dönemin başlangıcı sayılır. Golden, Hazarların menşei üzerindeki bazı tartışmalara girdikten sonra (Sabir, Avar, Hun) gibi elemanların kısa değerlendirmesini yapıyor ve hiç değilse yönetici grubun Köktürklerden geldiğini söyleyerek devam ediyor. I. cilt ikinci bölümde Hazarların kökeni hakkındaki kurumlara değinen yazar, Hazar hanlığının 630 da başlayan tarihine giriyor. Hazar kaynaklarının azlığı dolayısıyla bu konu Latin, Bizans, Gürcü, Arab, Fars, İbrani kaynaklarından etüd edilmektedir. Yazar, tezini etimolojik notlar ve karşılaştırmalı tarihi filolojik verilerle destekliyor. 252 adet tıpkı basım orijinal vesika ikinci ciltde toplanmıştır. Bunlar muhtelif arşiv ve kütüphanelerde yer almaktadır.

Hazarlar ilk ortaçağlarda, Maveraunnehr ve Kafkasya tarihinde önemli rol oynayan bir kavimdir. Musevi dinini kabul eden bu kavim, eski slav ve macar tarihi için de önemli bir tarih kesitini meydana getirmektedirler.

III. bölümde, Hazarların toplumsal kurumları, ticaret ve kültürleri ele alınmakta ayrıca ortaçağlar boyunca güney Rusya'da yaşayan kavimler üzerinde de